

Борщевский С. В. Языковые свидетельства прабаскского присутствия в южноевропейском ареале.

В статье осуществлена попытка генеалогической и типологической идентификации лексики неизвестного происхождения латинского языка в контексте теории доиндоевропейского субстрата. На основе выявленных языковых фактов предполагается участие неиндоевропейского, в частности баскского, компонента в процессах лингво- и этногенеза в южноевропейском лингвогеографическом ареале.

Ключевые слова: лексика неизвестного происхождения, доиндоевропейский субстрат, лингвоэтногенез, латинский язык, баскский компонент, южноевропейский ареал.

Borshchevsky S. V. Linguistic evidence of proto-Basque presence in South European area.

The article attempts genealogical and typological identification of the Latin vocabulary of unknown origin in the context of pre-Indo-European substratum theory. On the basis of the language facts revealed the participation of a non-Indo-European (in particular Basque) component in linguo- and ethnogenic processes in South European linguogeographic area is presupposed.

Keywords: vocabulary of unknown origin, pre-Indo-European substratum, linguoethnogeny, Latin language, Basque component, South European area.

**Бочарова І. В.
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана**

НАРОДНІ НАЗВИ РЕЛІГІЙНИХ СВЯТ ЛІТНЬОГО ЦИКЛУ

Стаття присвячена з'ясуванню основ номінації та причин виникнення парадигми народних назв релігійних свят.

Ключові слова: лексична підсистема, геортонім, парадигма, конотація.

Однією з проблем сучасного мовознавства є створення і дослідження мовної картини світу, концептуальної за своєю природою. У цій картині значне місце посідають мовні одиниці на позначення такого різновиду суспільної свідомості, яким є християнство. Релігія як форма пізнання оточуючого світу протягом багатьох століть формувала не тільки свою особливу методологію, понятійний апарат, але й використовувала своєрідну мову. На думку І. В. Богачевської, релігійна мова – це “специфічна семіотична (знакова) система, яка формується на базі природної етнічної мови (або мов) та виконує всі мовні функції, перш за все когнітивну та комунікативну” [2, с. 155]. Зважаючи на те, що “релігійна мова – це явище багатомірне, багатопланове та багатаспектне” [4, с. 89], її вивчення може мати різні вектори.

Одним з напрямків дослідження релігійної мови є аналіз її лексичного складу, до якого традиційно відносять слова, пов’язані з релігійними обрядами, з будівництвом культових споруд, іконопису, історії релігії, а також імена святих, відомих релігійних діячів, назви релігійних атрибутів та назви релігійних свят [1, с. 7].

Відображаючи поняття, сформовані носіями мови у процесі їх пізнавальної діяльності, назви релігійних свят (далі НРС), або геортоніми є номінативним знаком і позначенням події, яка пов’язана з релігійним віруванням і святкується у визначеній релігійним календарем час. НРС – один з специфічних засобів номінації, в яких вказані конкретна дата та пора року.

Релігійні та народні свята ретельно досліджувались відповідно видатними релігієзнавцями (С. Алмазов, М. Ю. Брайчевський, І. Губаржевський, Л. І. Ємелях, Ю. С. Інжигєвський, П. Пітерський та інші), теологами (С. Булгаков, О. П. Голубцов, Св. І. Дамаскін) та етнографами (Г. О. Булашев, Г. В. Лозко, В. Т. Скуратівський, В. К. Соколова, М. М. Ткач та інші). В останній час подальшується їх розгляд з позицій етнолінгвістики (О. Воропай, С. С. Єрмоленко, С. Килимник, митрополіт Іларіон, В. А. Ткаченко, О. Б. Траченко, Т. А. Харитонова, А. М. Шамота, Г. М. Яворська).

Систематизація НРС як одиниць лексичної системи ускладнюється паралельним функціонуванням офіційно-церковних та побутових назв свят.

Метою нашого дослідження є з'ясування основ номінації і причин виникнення парадигми народних геортонімів.

Виникнення побутових варіантів було зумовлене двома чинниками:

– у народних назвах зменшується ступінь експлікації ознак позначуваного предмета;

– деякі з них вмотивовані ще дохристиянськими віруваннями і їх обрядовістю.

У народному сприйнятті більшість церковних свят переосмислювалася.

По-перше, іноземні агіоніми отримували слов'янське фонетичне оформлення і Іоанн став Іваном, Симеон – Семеном (свято *Ап. Симона Зіло* (10.05/23.05) отримало побутовий геортонім *Семенове зіло* [10, с. 226]), Косма і Даміан – Кузьмою і Дем'яном (свято *безсрібників і чудотворців Косми і Даміана Асійських та матері їхньої прп. Феодотії* (1.11/14.11) – “*Як вітер на Кузьми-Дем'яна, то буде дорога санна*” [3, с. 250]) тощо.

По-друге, загальною рисою народних геортонімів є редуція повної церковної назви. Від “подвижницьких” НРС і геортонімів на честь Іоанна Предтечі залишається антропоморфізований агіонім: *Лазарева субота – Лазар, Собор архангела Гавриїла – Гавриїл, Собор Предтечі та Хрестителя господнього – Предтеча (Прийшов Предтеча і забрав свята на плечі)*.

Деякі “христово-богородицькі” геортоніми редукуються до антропоморфних імен *Спас і Пречиста*. Субстантивований прикметник *Пречиста* був постійним означенням Діви Марії, що у сучасних українських офіційно-церковних геортонімах не зафіксовано.

У народному календарі найчастіше закріплювались християнські свята, що певним чином були пов'язані з дохристиянськими.

Шановане у народі свято *Троїці* поєдналося з місцевим святом первісних слов'ян – *Семиком*. Фактично, це сьомий від Великодня четвер, але весь тиждень до Троїці має партитивний геортонім *Семицький*.

Основу *Семика* як дохристиянського свята складає культ покійників [7, с. 68], з яким пов'язана більш уживана назва цього дня і тижня – *Русальний (Русалчин тиждень, Русалії, Русалка)* [7, с. 368].

Досі немає єдиної думки щодо походження самого геортоніма *Русалії*. У багатьох слов'янських народів цей період називається *русаліями*: у болгар – *русальници*, у сербів і хорватів – *rusalje, rusalji*, у словаків – *rusadje*, у чехів – *rusadle*, у словенців – *risale* (в останніх геортонім навіть дав назву місяцю травню – *risalček*). Більшість дослідників вважає, що основу цієї термінології складають греко-латинські *Rosalia*,

Rosaria, dies Rosationis, dies Rosarum – назви того самого римського свята 23 травня – свята рож, оскільки час свята збігався [3, с. 174; 6, с. 291]. Опосередкованим доказом запозичення цієї назви є те, що у багатьох народних піснях *русалії* звуться святими – *dies* [9, с. 51].

Митрополит Іларіон зазначає, що назва ця виникла в нас у досить ранній період [6, с. 291], але у слов'янському середовищі вона зовсім не пов'язана з “рожами”. В Україні слово *русалії* відоме ще з XI ст., згадується у Початковому літописі під 1067 роком [6, с. 291], тобто за існування християнства, коли прийняті вже християнські свята і серед них, звичайно, *Троїця*. М. Фасмер подає, що у середньо-грецькій мові “троїца” – “*ρουδαλτα*” [12, с. 520]. Цілком імовірно, що незрозуміле слово було етимологізовано на підставі омонімічного збігу початку слова з коренем – *rus* – (кельт.) – вода. Цей корінь легко виділяється у слові *русло*, яке М. Фасмер зближує з дієсловом “текти” [12, с. 521], а у В. І. Даля знаходимо таке пояснення: “токъ, потокъ, ручей, струя, теча, всякий поток жидкости”. Приклад, що він наводить (*Куда река пошла, туда и русло будетъ (тамъ и вода будетъ)*) /підкреслено нами – І. Б./, свідчить про близькість цих понять [5, с. 114], бо саме в цей час у межах літнього кола Свят [6, с. 291] відбувалось язичницьке свято води [8, с. 79]. Вірогідно, від слова *Русалія* згодом було утворено похідну гіпокористичну форму *Русалка* (пор. *Наталія* → *Наталка*). Цей словотвірний процес зумовив ускладнення словотвірної основи, в якій субморф *к* почав сприйматися як суфікс зі значенням жіночого роду, і тому назва перейшла на водяних богинь, які “в давнину звалися берегинями” [6, с. 130]. Спочатку їх не боялися, оскільки “в стародавні часи Семик відправлявся в лісах, на березі ріки чи ставка” [7, с. 368]. Всі страхи, які приписують нині цим міфічним істотам, – післяхристиянські нашарування.

Семик іноді називають *Русалчиним Великоднем*, що, звичайно, є пізнім утворенням. У цей день уранці поминали небіжчиків і бадьорили їх, бо було навіть повір'я, що в цей день русалки б'ються з покійниками [7, с. 368]. На наш погляд, це теж непрямий доказ того, що у давнину русалки були не втопленцями-покійницями, а саме божествами води, язичницькими божествами, які, за християнською релігією, належали до “нечистої” сили і протиставлялись покійним душам християн, яких у цей час поминали офіційно.

Отже, назва свята *Русалії* було запозиченням з середньо-грецької мови зі значенням *Трійця* (див. [12, с. 520]), свято якої збігалося з язичницьким святом води. Трансформація геортоніма у форму *Русалка* зумовила перенесення цієї назви на божество води, а не на душі померлих, як стверджує О. Воропай [3, с. 174]. На синхронному рівні, навпаки, слово *русалка* є мотивуючим для геортоніма *Русалка* і похідних від нього: *Русалчин тиждень*, *Русалчин Великдень*.

З поминанням покійників пов'язані і синоніми офіційної назви *Седмиця друга по Пасці* – *Поминальний тиждень* (з прозорою внутрішньою формою) і *Радунця/Радунець/Радовниця* [3, с. 9].

О. Воропай вважає, що у стародавніх слов'ян *Радунцею* (або “весняною радістю”) називався, ймовірно, “цілий цикл весняних свят – час поминання мертвих: за стародавнім народнім віруванням, мерці радіють, коли їх поминають добрим словом” [3, с. 9].

М. Фасмер визначає слово *радунця* і його парадигму (*радунець, радовниця,*

радошниця) як “поминки, поминальний день у понеділок або вівторок Фоминого тижня” [12, с. 431] (пор. *Проводи* у Іларіона), фактично не пояснюючи його походження.

Сумнівною є гіпотеза, що у стародавніх слов'ян цією назвою *Радуніця* позначалось будь-яке свято [за 3, с. 11], і дуже переконливою є думка Т. Н. Кондратьєвої, яку поділяємо і ми, що основою геортоніма є язичницьке свято поминання померлих на честь божества Радуніці (від *радїти, піклуватись*) [8, с. 65].

Додатковим чинником, що впливав на виділення певного свята з ряду інших, могла бути подібність біографії християнського святого і атрибутики язичницького божества. Наприклад, свято *Пророка Іллі* (20.07/2.08) на Гуцульщині називали *Громовим святом*. За релігійними джерелами, св. пророк Ілля був одним із тих, хто серед загального ідолопоклонства переконував народ повернутися до справжнього Бога. Господь часто йому з'являвся і показував, що має відбутися, і являв волю свою і чудодійну силу через Іллю. Так чи інакше всі ці чудеса були пов'язані або з дощем, або з вогнем. І навіть коли прийшов час Іллі вмирати, він не помер, а був живим узятий на небо, куди його підняла вогненна колісниця з вогняними кіньми. Оскільки, за народною міфологією, Ілля є наступником громовика Перуна, це свято із побутовим геортонімом *Іллі* дуже шанується у слов'ян: у сучасних болгар липень називається *илински-ять*, а наприкінці XIX століття і в українців були назви *ільовець*, *илух* [10, с. 39]. Критерій подібності біографій стає особливо вагомим ще й за умови співзвуччя власних імен. Так, наприклад, свято *Вмч. Георгія Побідоносця* (23.04/6.05), яке в народі інколи називають *День святого Юрія*, або просто *Юрія*, було співвіднесене зі святом *Ярила-Купайла* (спільною рисою є змібборство: мотив, що належить до складу купальського міфу). Всі фонетичні варіанти і алоніми агіоніма *Георгій – Юрій* співзвучні імені стародавнього *Ярила – Яра*, а “з огляду на магічну силу і роль імені для архаїчної свідомості, подібність імені означала подібність функції” [11, с. 295]. Цілком ймовірно, що “господарські” функції св. Юрія (сторож поля, врожаю, медозбору; опікується всіма тваринами, свійськими і дикими [7, с. 307; 371]) певною мірою зумовлені буквальним значенням його імені (грецьк. “георгос”, або “георгіс” (у лат. *Georgius*) – “землероб”).

Таким чином, подвижницькі церковні свята і їх назви у народній свідомості трансформувались з огляду на язичницьку концепцію світу. Головною ознакою геортикону стала антропоморфізація, тобто позначення свята власним іменем святого.

Перспективу дослідження становить укладання словника народних назв релігійних свят.

Л і т е р а т у р а :

1. *Азаров А. А.* Русско-английский словарь религиозной лексики. – М. : РУССО, 2002. – 768 с.
2. *Богачевская И. В.* Язык религии в контексте национального самосознания. – К., 1999. – 180 с.
3. *Воропай Олекса.* Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис : в 2 т. / Олекса Воропай. – К. : Оберіг, 1991. – Т. II. – 1991. – 442 с.
4. *Гадомский А. К.* Религиозный язык или стиль: попытка систематизации терминологии теолингвистики // Ученые записки Таврического национального университета. – Т. 19 (58). – № 2. Филология. – Симферополь : ТНУ, 2006. – С. 186–193.
5. *Даль В. И.* Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. – 2-е изд. – Изд. М. О. Вольфа, 1882 (факсимильное изд.). – Т. 4. – 683 с.

6. *Лларіон, митрополит.* Дохристиянські вірування українського народу: Іст.-реліг. моногр. / Іларіон, митрополит. – 2-ге вид. – К. : АТ “Обереги”, 1994. – 424 с.
7. *Килимник Степан*, проф. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : [у 3 кн., 6 т.]. – Факс. вид. – К. : АТ “Обереги”, 1994. – Кн. II, Т. 3: (Весняний цикл); Т. 4: (Літній цикл). – 528 с.
8. *Кондратьева Т. Н.* Метаморфозы собственного имени. – Казань : Изд-во Казанск. ун-та, 1983. – 109 с.
9. *Нечуй-Левицький І.* Світогляд українського народу / Ескіз української міфології. – Видання друге. – К. : АТ “Обереги”, 1993. – 88 с. – Репринтне видання 1876 р.
10. *Скуратівський В. Т.* Святвечір : у 2 кн. – К. : Вироб.-комерц. фірма “Перлина”, 1994. – (Укр. пізнав. б-ка “Земляни”. Сер. “Українці”). – Кн. 2. – 192 с.
11. Українські замовляння / упорядник М. Н. Москаленко. – Київ : Дніпро, 1993. – 305 с.
12. *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка : в четырех томах. – Издание второе, стереотипное. – М. : Прогресс, 1986–1987. – Т. 3. – 831 с.

Бочарова И. В. Народные названия религиозных праздников летнего цикла.

Статья посвящена выяснению основ номинации и причин возникновения парадигмы народных названий религиозных праздников.

Ключевые слова: лексическая подсистема, геортоним, парадигма, коннотация.

Bocharova I. V. The folk religious holidays' appellations of summer circle.

The article deals with the establishment of bases of nomination and reasons for appearing of paradigm of the folk religious holidays' appellation.

Keywords: lexical subsystem, heortonym, paradigm, connotation.

Бражник Н. В.

Національний університет “Києво-Могилянська академія”

КОНСТРУКТИВНИЙ ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ В АНГЛОМОВНИХ І УКРАЇНОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-БЛОГАХ

Стаття досліджує кількісний розподіл типів складних речень в інтернет-блогах, що написані англійською та українською мовами. Проводиться зіставний аналіз існуючих конструктивних типологій складних речень; особлива увага приділяється проблемі класифікації англійських речень з безособовими формами дієслова та їх українських семантичних відповідників.

Ключові слова: конструктивно-зіставний аналіз, складні речення, безособові форми дієслова, інтернет-блоги.

Якщо виокремити в інтернет-дискурсі мінімальні самодостатні мовленнєві одиниці, переважна більшість з них являтиме собою ускладнені мовленнєві акти, або, термінами традиційної граматики, складні речення. Отже, важливе місце у дослідженні інтернет-дискурсу, зокрема, мови блогів, посідає конструктивний зіставний аналіз ускладнених мовленнєвих актів. З метою здійснення такого аналізу, ми оглянемо і порівняємо існуючі класифікації мовленнєвих актів і речень, але спочатку прояснимо ключові терміни.

Мовленнєвий акт (МА) є мінімальною одиницею мовленнєвої діяльності, що відображає усі суттєві властивості цієї діяльності, її внутрішні та зовнішні зв'язки і динаміку [1, с. 7]. За об'ємом і структурою, МА відповідає реченню; проте МА відрізняється від речення включеністю в контекст спілкування, обов'язковою